

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતે ગુજરાતની ઉચ્ચ અદાલતમાં

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપિલિકેશન નં.૫૫૮૮/૨૦૨૦ (ક્વાશિંગ)

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી ડી. એ. જોશી

એસડી/-

=====

રિપોર્ટિંગ માટે મંજૂર

હા.

ના.

√

X

=====

રંજનબેન પ્રવીણભાઈ ચૌહાણ

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય

=====

દેખાવ:

શ્રી ચિંતન કે. ગાંધી (૮૬૦૦) અરજદાર (ઓ) નંબર ૧ માટે]

શ્રી વૈભવી ડી. રાવલ (૮૪૬૬) અરજદાર (ઓ) નંબર ૧ માટે

પ્રતિવાદી (ઓ) નંબર ૧ માટે શ્રી સોહમ જોશી એપ્લિકેશન

પ્રતિવાદી (ઓ) નંબર ૨ માટે સેન એસોસીએટ્સ એલ એલ પી (૮૬૫૫)

=====

કોરમ:માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી ડી. એ. જોશી:

તારીખ:૨૮/૦૧/૨૦૨૫

મૌખિક ચુકાદો

૧. ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ની જોગવાઈઓ હેઠળ ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧,૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ તાત્કાલિક અરજી દાખલ કરીને, અરજદારે નીચેની રાહત માટે વિનંતી કરી છે,

એ) તમારા ભગવાન પ્રમાણપત્રની રિટ, અથવા અન્ય કોઈ રિટ અથવા આદેશ અથવા નિર્દેશો જારી કરવા માટે ખુશ થઈ શકે છે અને ડી. ટી. ડી. પર પસાર કરાયેલા વિવાદિત ચુકાદાને રદ કરવા અને રદ કરવા માટે ખુશ થઈ શકે છે.૧૭.૧૨.૨૦૧૯, નીચે Exh.૭, કિમિનલ મિસ્કમાં પસાર

થયેલ છે.૨૦૧૮ ની અરજી નંબર ૩૬૬૨, એલ. ડી. દ્વારા પસાર કરવામાં આવી. મુખ્ય જિલ્લા અને સત્ર ન્યાયાધીશ, અમદાવાદ (ગ્રામીણ) અને ઉપરોક્ત અપીલને પ્રાધાન્ય આપવામાં વિલંબ બદલ ખેદ વ્યક્ત કરે છે અને પરિણામે એલ. ડી. ને નિર્દેશ આપે છે. ઉપરોક્ત અપીલ અથવા ગુણદોષનો નિર્ણય કરવા માટે અપીલ અદાલત;

અને

બી) XXX XXX.”

૨. વર્તમાન અરજી દાખલ કરવા તરફ દોરી જતી ટૂંકી હકીકતો નીચે મુજબ છે,

૨.૧ અહીં અરજદારે ક્રિમિનલ મિસ્ટ્ર દાખલ કર્યો હતો.ઘરેલું હિંસા અધિનિયમની જોગવાઈ હેઠળ પ્રતિવાદી-પતિ સામે પ્રતિવાદી-પતિ દ્વારા તેણીની સતામણી કરવામાં આવી રહી હોવાનો આરોપ લગાવતી અરજી નં.૪૩૫/૨૦૧૪ ટમા ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટ પ્રથમ વર્ગ, અમદાવાદની અદાલત સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવી હતી.

૨.૨ ટમા એડિશનલ સિવિલ જજ અને જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ, અમદાવાદ (૩૨લ) એ ૩૧.૦૩.૨૦૨૪ ના આદેશ દ્વારા આ અરજીને આંશિક રીતે મંજૂરી આપી હતી અને પ્રતિવાદી-પતિને અરજદારને વળતર માટે રૂ. ૫૦,૦૦૦/- ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો.

૨.૩ ઉપરોક્ત આદેશથી વ્યથિત અને અસંતુષ્ટ હોવાને કારણે, અરજદારે વિદ્વાન જિલ્લા અને સત્ર ન્યાયાધીશ સમક્ષ ફોજદારી અપીલ દાખલ કરી હતી.

૨.૪ જો કે, કિમિનલ અપીલ દાખલ કરવામા વિલંબ થયો હોવાથી, વિલંબને માફ કરવા માટે અલગ અરજી પણ દાખલ કરવામાં આવી હતી, જે કિમિનલ મિસ્ક તરીકે નોંધવામાં આવી હતી.અરજી નં.૩૬૬૨/૨૦૧૯, જેમાં પ્રતિવાદી-પતિ પર નોટિસ જારી કરવામાં આવી હતી.

૨.૫ નોટિસની સેવા પર, પ્રતિવાદી-પતિ તેમના વકીલ દ્વારા હાજર થયા અને ઉપરોક્ત અરજીનો વિરોધ કર્યો.

૨.૬ વિદ્વાન મુખ્ય જિલ્લા અને સત્ર ન્યાયાધીશે ૧૦.૧૨.૨૦૧૯ ના વિવાદિત આદેશ દ્વારા વિલંબની અરજીને નકારી કાઢી હતી.આથી આ અરજી કરવામાં આવી છે.

૩. અરજદાર વતી વિદ્વાન વકીલ શ્રી ચિંતન ગાંધી અને પ્રતિવાદી-ગુજરાત રાજ્ય વતી વિદ્વાન એપીપી શ્રી સોહમ જોશીને સાંભળ્યા.

૪. વિદ્વાન વકીલ, શ્રી ગાંધીએ રજૂઆત કરી હતી કે અરજદારે વર્ષ ૧૯૯૧માં પ્રતિવાદી-પતિ સાથે લગ્ન કર્યા હતા, જોકે લગ્ન પછી, પ્રતિવાદી-પતિએ

અરજદારને હેરાન કરવાનું શરૂ કર્યું હતું અને દહેજની માંગ પણ કરતો હતો, પરંતુ તે ચાલુ રાખવામાં આવ્યું હતું, જેના કારણે અરજદાર દ્વારા પ્રતિવાદી-પતિ સામે ભરણપોષણ માટે ઘરેલું હિંસા અધિનિયમ હેઠળ અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી અને કેસની હકીકતોને ધ્યાનમાં લીધા પછી, વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટે આંશિક રીતે ઉપરોક્ત અરજીને મંજૂરી આપી હતી અને પ્રતિવાદી-પતિને વળતર માટે Rs.૫૦,૦૦૦/- ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો, જો કે ઉપરોક્ત આદેશની વિરુદ્ધ, અરજદારે ફોજદારી કેસ દાખલ કરીને વિદ્વાન જિલ્લા અને સત્ર અદાલતનો સંપર્ક કર્યો હતો. અપીલ અને ઉપરોક્ત અપીલ દાખલ કરવામાં વિલંબ થયો હોવાથી, મર્યાદા અધિનિયમની કલમ ૫ હેઠળ વિલંબને માફ કરવા માટે અલગ અરજી પણ પસંદ કરવામાં આવી હતી, જે ક્રિમિનલ મિસ્ટ્રી તરીકે નોંધવામાં આવી હતી.અરજી નં.૩૬૬૨/૨૦૧૮, જેમાં નોટિસ જારી કરવામાં આવી હતી અને તેના અનુસરણમાં, પ્રતિવાદી-પતિ હાજર થયા હતા અને પક્ષો વતી કરવામાં આવેલી રજૂઆતોને ધ્યાનમાં લીધા પછી અને રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીને ધ્યાનમાં લીધા પછી, વિદ્વાન અપીલ અદાલતે વિલંબની માફી માટે ઉપરોક્ત અરજીને નકારી કાઢી છે, તેથી, વર્તમાન અરજી દાખલ કરવામાં આવી છે.

૫. વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે અરજીની માફીમાં વિલંબ રજૂ કરતી વખતે, અરજદાર દ્વારા ચોક્કસ કારણો સોંપવામાં આવ્યા હતા જેમાં ખાસ કરીને

કહેવામાં આવ્યું હતું કે વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા આદેશ પસાર થયા પછી, સમાધાનની વાતો ચાલી રહી હતી, તેથી, અરજદારે આ આદેશને પડકાર ન આપવાનો નિર્ણય કર્યો હતો, જો કે, સમાધાનની વાટાઘાટો સાકાર થઈ શકી ન હોવાથી, ઉપરોક્ત અપીલને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું હતું અને વિલંબ થયો હોવાથી, વિલંબને સમજાવીને વિલંબની માફી માટે અલગ અરજી પણ દાખલ કરવામાં આવી હતી. જોકે, વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે ઉપરોક્ત અરજીને માત્ર એ આધાર પર સ્વીકારવામાં આવી ન હતી કે વિલંબની માફીના કારણોને પૂરતા પ્રમાણમાં સમજાવવામાં આવ્યા નથી. વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે જો વિદ્વાન અપીલ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનોની તપાસ કરવામાં આવે, તો તે ઘટનામાં જાણવા મળશે કે વિદ્વાન અપીલ અદાલતે અવલોકન કર્યું છે કે પ્રતિવાદીના વિદ્વાન વકીલે-પતિએ પક્ષકારો વચ્ચે સમાધાનની વાટાઘાટો વિશે અરજદાર દ્વારા લેવામાં આવેલા આધારો વિશે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો, તેથી, અરજીમાં ઉદ્દેખિત આધારો સત્યથી દૂર છે અને તેના પર વિશ્વાસ મૂકી શકાતો નથી.

૬. આ તબક્કે, વિદ્વાન વકીલે નીચેના નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો છે,

(૧) મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ રામકુમાર ચૌધરીના કેસમાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટનો નિર્ણય, જેનો અહેવાલ ૨૦૨૪ આઈ. એન. એસ. સી. ૯૩૨ માં આપવામાં આવ્યો હતો;

(૨) કામધેનૂ ઓટો એન્ટરપ્રાઇઝ વિ. ગજેન્દ્રસિંહ ગુલામસિંહ સોલંકીના
કેસમાં આ માનનીય અદાલતનો નિર્ણય, જે ૨૦૨૩ (૦) એસીડી
૧૦૧૨ માં નોંધવામાં આવ્યો હતો;

૭. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત તેમજ આ માનનીય અદાલત દ્વારા કરવામાં
આવેલા નિરીક્ષણોનો ઉલ્લેખ કરતા, વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે
અરજદારનો કેસ તે નિર્ણયો દ્વારા સંપૂર્ણપણે આવરી લેવામાં આવ્યો છે. એવી
પણ રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે નિર્ણયો ઉપરાંત, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત
તેમજ આ માનનીય અદાલતના વિવિધ નિર્ણયોમાં એવું અવલોકન કરવામાં
આવ્યું છે કે વિલંબને માફ કરવાની આવી બાબતોમાં અભિગમ ઉદાર હોવો
જોઈએ. તેથી, વિનંતી કરવામાં આવે છે કે વર્તમાન અરજીને વિવાદિત આદેશને
રદ કરવાની અને રદ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે અને વિદ્વત અપીલ
અદાલતને ગુણદોષ પર અપીલની સુનાવણી કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે.

૮. બીજી તરફ, વિદ્વાન એપીપી શ્રી જોશીએ વત માન અરજીનો વિરોધ કર્યો છે,
જેમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે વિવાદિત આદેશ પસાર કરતી વખતે
વિદ્વાન અપીલ અદાલત દ્વારા કોઈ ભૂલ કરવામાં આવી નથી અને વિલંબને માફ
કરવાની આવી બાબતોમાં, કાયદાનું માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત તેમજ આ
માનનીય અદાલત દ્વારા ઘણી બાબતોમાં સમાધાન કરવામાં આવે છે કે વિલંબને

યોગ્ય રીતે સમજાવવો જરૂરી છે, પરંતુ વર્તમાન કેસમાં, દાવાઓ સિવાય, અરજદાર રેકૉર્ડ પર સંબંધિત દસ્તાવેજ પુરાવા રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ ગયો છે, તેથી, વિવાદિત આદેશમાં આ માનનીય અદાલતના હાથે કોઈ હસ્તક્ષેપની જરૂર નથી.તેથી, વિનંતી કરવામાં આવે છે કે હાલની અરજીને નકારી શકાય.

૯. પક્ષકારો વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીમાંથી પસાર થયા પછી, એકમાત્ર પ્રશ્ન, જે મારા ધ્યાનમાં આવે છે તે એ છે કે શું વિદ્વત અપીલ અદાલતે વિલંબની માફી માટેની અરજીને નકારી કાઢતી વખતે કોઈ ભૂલ કરી છે?

૧૦. એવું જાણવા મળ્યું છે કે અરજદાર અને પ્રતિવાદીએ લાંબા સમય પહેલાં એકબીજા સાથે લગ્ન કર્યા છે, જોકે લગ્ન પછી, વિવાદો ઉભા થયા હતા, જેના પરિણામે અરજદાર દ્વારા ઘરેલું હિંસા અધિનિયમની જોગવાઈ હેઠળ અદાલત સમક્ષ અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી.અરજી નં.૪૩૫/૨૦૧૪, જેમાં નોટિસ જારી કરવામાં આવી હતી અને તેને અનુસરીને, પ્રતિવાદી-પતિએ વકીલ દ્વારા હાજર થયા હતા અને ઉપરોક્ત અરજીનો વિરોધ કર્યો હતો, જો કે તે પછી, પક્ષો વતી કરવામાં આવેલી રજૂઆતોના આધારે અને રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીની તપાસ અને તપાસ કર્યા પછી, વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ આંશિક રીતે ઉપરોક્ત અરજીને મંજૂરી આપી હતી અને પ્રતિવાદી-પતિને અરજદારને વળતર માટે ૫૦,૦૦૦/-

ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો, જો કે ઉપરોક્ત આદેશથી નારાજ થઈને, અરજદારે ૧૭ મહિનાના સમયગાળા પછી ફોજદારી અપીલ દાખલ કરીને વિદ્વાન અપીલ અદાલતનો સંપર્ક કર્યો હતો અને આમ, તેમાં વિલંબ થયો હતો. કહેવાતી અપીલ દાખલ કરવી, અલગતાની અરજી ક્રિમિનલ મિસ્ટ્ર છે.અરજી નં.૩૬૬૨/૨૦૧૯ પણ દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમાં પણ નોટિસ જારી કરવામાં આવી હતી અને તેને અનુસરીને, પ્રતિવાદી-પતિ હાજર થયા હતા અને વકીલ દ્વારા ઉપરોક્ત અરજીનો વિરોધ કર્યો હતો અને પક્ષકારો વતી કરવામાં આવેલી રજૂઆતો પર વિચાર કર્યા પછી, વિદ્વાન અપીલ અદાલતે વિવાદિત આદેશ દ્વારા વિલંબની માફી માટેની ઉપરોક્ત અરજીને નકારી કાઢી હતી, તેથી, અરજદાર દ્વારા આ અદાલત સમક્ષ વર્તમાન અરજી દાખલ કરીને ઉપરોક્ત આદેશ પર આક્ષેપ કરવામાં આવે છે.

૧૧. તેથી, તાત્કાલિક અરજીના ગુણદોષો તરફ ધ્યાન આપતા પહેલા, આ અદાલત કાયદા હેઠળ ઉપલબ્ધ ઉપાયનો પીછો કરવામાં અરજદાર વતી થયેલા કથિત વિલંબના મુદ્દા અંગે પોતાને સંતુષ્ટ કરવી અનિવાર્ય માને છે.વિલંબ અને વિલંબના સિદ્ધાંતને સંચાલિત કરતો અંતર્ગત સિદ્ધાંત અવરોધના સામાન્ય કાયદાના સિદ્ધાંતમાંથી ઉભરી આવ્યો છે અને કદાચ, તેના વૈધાનિક અમલીકરણને વિવિધ કાયદાઓ હેઠળ ઓળખી શકાય છે જેમાં મર્યાદા સમયગાળો નિર્ધારિત કરવામાં આવે છે, જે અમુક સંજોગોમાં માફીની બિન-

વિચારણા માટેના ઉદાહરણો બનાવે છે."લેચેસ" શબ્દનો અર્થ "બેદરકારી અને આળસ" થાય છે, તે ફ્રેન્ચ ભાષા પરથી લેવામાં આવ્યો છે, જે મૂળભૂત રીતે પક્ષોને અદાલતનો સંપર્ક કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકે છે, જો અન્ય પક્ષને પૂર્વગ્રહ પેદા કરતી વખતે ન્યાયી રાહત સાથે સંકળાયેલા દાવાને આગળ વધારવામાં ગેરવાજબી વિલંબ થાય છે.વધુમાં, સામાન્ય કાયદાનો સિદ્ધાંત અનિવાર્યપણે અપેક્ષા રાખે છે કે જાહેર કાયદાના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી અદાલતો વિલંબિત અને જૂના દાવાઓના આંદોલનને પ્રોત્સાહિત ન કરે અને જ્યાં વચગાળામાં તૃતીય પક્ષોના અધિકારો પ્રાપ્ત થયા હોય તેવી બાબતોને પુનર્જીવિત ન કરે.

૧૨. એ નોંધવું જરૂરી છે કે વિવિધ ન્યાયિક ઘોષણાઓ અનુસાર, તે કાયદાની સ્થાયી સ્થિતિ છે કે અપવાદરૂપ સંજોગોમાં પક્ષકારોને સંપૂર્ણ ન્યાય આપવા માટે, આ અદાલતને ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ અસાધારણ સંજોગોમાં વિલંબને માફ કરવાની વિવેકાધીન સત્તાઓ છે.એ નોંધવામાં આવે છે કે મર્યાદાનો સમયગાળો પૂરો થયા પછી, વિલંબને માફ કરવો એ અધિકારની બાબત નથી, પરંતુ તે એક વિવેકબુદ્ધિ છે જેનો ઉપયોગ અદાલતો દ્વારા સમય જતાં કરી શકાય છે, જે પક્ષની તરફેણમાં અધિકાર મેળવવામાં આવે છે, તે પક્ષકારો માટે બંધનકર્તા હોવાનું માને છે અને આવી ધારણા પર આગળ વધી શકે છે, આમ નવા અધિકારોનું સર્જન કરે છે.ઉપરોક્ત હકીકતને ધ્યાનમાં લેતા,

માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં અવલોકન કર્યું છે કે કાયદાકીય મહત્તમ વ્યાજ રીપબ્લિકે અપ સિટ્સ લિટિયમનો પાયો પ્રસ્તાવિત કરવામાં આવ્યો છે.ઉપરોક્ત ઉક્તિ સૂચવે છે કે તે સમાજના સામાન્ય કલ્યાણ માટે છે કે જે સમયગાળાને મુકદ્દમા માટે મૂકવામાં આવે છે કારણ કે તેનો વિચાર વિધાનસભા દ્વારા આપવામાં આવેલા ચોક્કસ સમયગાળા માટે જ ઉપાયને જીવંત રાખવાનો છે.

૧૩. વધુમાં, કાયદાની અદાલતનો સંપર્ક કરવામાં અતિશય વિલંબને નિયમિત બાબત તરીકે માફ ન કરવો જોઈએ અને તેના બદલે તે યોગ્ય તર્ક પર આધારિત હોવો જોઈએ.વિલંબને માફ કરવાના સિદ્ધાંત પાછળનો ઉદ્દેશ વાસ્તવિક કેસોને પહોંચી વળવાનો છે અને તે એવા વ્યક્તિ સુધી વિસ્તૃત થવો જોઈએ નહીં જે તેના/તેણીના અધિકારો અને હકથી અજાણ હોય.તેથી, વ્યક્તિએ પૂરતું કારણ જણાવવું જોઈએ જે પ્રામાણિક પર આધારિત છે અને સારી રીતે તર્કબદ્ધ છે.

૧૪. તિલકચંદ મોતીચંદ વિરુદ્ધના કેસમાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટની બંધારણીય બેન્ચ. એચ. બી. મુન્શીએ (૧૯૬૯) ૧ એસ. સી. સી. ૧૧૦ માં અહેવાલ આપ્યો હતો, જેમાં "વિલંબ અને વિલંબના સિદ્ધાંત" અર્થને લગતા સિદ્ધાંતને વ્યાપકપણે કોતરવામાં આવ્યો હતો.ચુકાદાનો સંબંધિત ભાગ અહીં પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવ્યો છે:

“૧૪. બંધારણની કલમ ૩૨ (૨) અદાલતને ન્યાયિક સત્તા પ્રદાન કરે છે.તમામ ન્યાયિક સત્તાઓની જેમ, જ્યાં સુધી તેનાથી વિપરીત સ્પષ્ટ જોગવાઈ ન હોય ત્યાં સુધી તેનો ઉપયોગ ન્યાયના વહીવટના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો અનુસાર થવો જોઈએ.તદનુસાર આ અદાલત દ્વારા દરયૂ વિરુદ્ધ યુપી રાજ્ય અને અમાલગામેટેડ કોલફિલ્ડ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ જનપદ સભા, ચિંદવાડામાં રેઝ જુડિકેટના સામાન્ય સિદ્ધાંતો લાગુ કરવામાં આવ્યા હતા, જે સમજે છે કે ન્યાયના વહીવટના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોમાંથી એક એ છે કે, સ્પષ્ટ જોગવાઈઓ ઉપરાંત, જૂના દાવાઓને અસર ન આપવી જોઈએ.પણ જૂનો દાવો શું છે?એ વાતને નકારી શકાય નહીં કે ભારતીય મર્યાદા કાયદો કલમ ૩૨ હેઠળની અરજીને સીધો લાગુ પડતો નથી.અંગ્રેજી અદાલતો અને અમેરિકન અદાલતો બંનેને સમાન સમસ્યાનો સામનો કરવો પડ્યો હતો.યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં ફેડરલ કોર્ટ્સ ઓફ ઇક્વિટીએ આ સમસ્યાનું સમાધાન આ રીતે કર્યું:

"સિવાય કે, કદાચ, જ્યાં કાનૂન તેની સ્પષ્ટ શરતો દ્વારા ઇક્વિટીના દાવાઓ તેમજ કાયદાની ક્રિયાઓને લાગુ પડે છે, અથવા જ્યાં કાયદો અને ઇક્વિટીનું અધિકારક્ષેત્ર સહવર્તી હોય, ત્યાં નિયમ એવું લાગે છે કે ઇક્વિટીમાં બેઠેલી ફેડરલ અદાલતો રાજ્યના કાયદાઓ દ્વારા બંધાયેલા નથી.તેમ છતાં, જ્યાં અસામાન્ય પરિસ્થિતિઓ અથવા અસાધારણ સંજોગો તેને આવું કરવા માટે ન્યાયી બનાવે છે તે સિવાય, ફેડરલ અદાલતો સામાન્ય રીતે સમાન પાત્રના કેસોને લાગુ પડતા

મર્યાદાના રાજ્યના કાયદાઓની સામ્યતામાં કાર્ય કરે છે.(વોલ્યુમ. ૩૪, અમેરિકન ન્યાયશાસ્ત્ર, ક્રિયાઓની મર્યાદા.કલમ ૫૪)

૧૫. નૌકાદળની અદાલતોમાં, જ્યાં મર્યાદાના કાયદાઓ કાર્યવાહીને નિયંત્રિત કરતા નથી, ત્યાં આવા કાયદાઓની સામ્યતાને સામાન્ય રીતે અનુસરવામાં આવે છે સિવાય કે કેસમાં કંઈક અપવાદરૂપ હોય (આઈબીઆઈડી).

૧૬. ઇકિપટી જ્યુરિસપ્રુડેન્સ પરની વાર્તા કાનૂની સ્થિતિ આ રીતે જણાવે છે:

"તે પણ, ખાતા માટેના તમામ બિલમાં, તે નક્કી કરવા માટે સૌથી વધુ ભૌતિક આધાર હતો કે શું તે તાજેતરમાં એકાઉન્ટમાં ભૂલો ખોલવા અને સુધારવા માટે લાવવામાં આવ્યા હતા, અથવા અરજી ખૂબ જ સમય વીતી ગયા પછી કરવામાં આવી હતી કે કેમ.આ પ્રકારના કિસ્સાઓમાં, જ્યાં માંગ કડક રીતે કાનૂની પ્રકૃતિની હતી, અથવા કાયદામાં માન્ય હોઈ શકે છે, ત્યાં ઇકિપટીની અદાલતો હિસાબની બાબતોમાં સામાન્ય કાયદાની અદાલતોમાં મુકદ્દમાઓના સંદર્ભમાં મર્યાદાઓના કાયદા દ્વારા સૂચવવામાં આવેલા દાવાને ધ્યાનમાં લેવા માટે સમાન મર્યાદાઓ દ્વારા પોતાને સંચાલિત કરે છે.તેથી, કાયદામાં આવા દાવાઓની સામાન્ય મર્યાદા છ વર્ષ હતી, ઇકિપટીની અદાલતો મર્યાદાના સમાન સમયગાળાને અનુસરશે.આમ કરવાથી તેઓએ આ પ્રકારના કિસ્સાઓમાં (એટલે કે, સહવર્તી અધિકારક્ષેત્રની બાબતમાં) મર્યાદાઓના કાયદાની

સામ્યતાના આધારે, આવા કાયદાની આજ્ઞાપાલનમાં હકારાત્મક રીતે કામ કર્યું ન હતું.પરંતુ જ્યાં માંગ કાનૂની પ્રકૃતિની ન હતી, પરંતુ સંપૂર્ણ રીતે ન્યાયી હતી અથવા જ્યાં કાયદાનો પ્રતિબંધ લાગુ પડતો ન હતો ત્યાં સમાનતાની અદાલતો પાસે બીજો નિયમ હતો, જે કેટલીકવાર કાયદાની સામ્યતાઓ પર આધારિત હતો, જ્યાં આવી સામ્યતા અસ્તિત્વમાં હતી, અને કેટલીકવાર તેના પોતાના અંતર્ગત સિદ્ધાંત પર, જૂની અથવા જૂની માંગણીઓને ધ્યાનમાં લેવા માટે નહીં, અને લાચે અને બેદરકારીને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે નહીં.તેથી, હિસાબની બાબતોમાં, જોકે મર્યાદાઓના કાયદા દ્વારા પ્રતિબંધિત નથી, ઇક્વિટીની અદાલતોએ સમયના વિચારશીલ વિરામ પછી, જાહેર નીતિની વિચારણાઓથી, સંપૂર્ણ ન્યાય કરવામાં મુશ્કેલીથી, જ્યારે મૂળ વ્યવહારો સમય જતાં અસ્પષ્ટ થઈ ગયા હતા, અને પુરાવાઓ ખોવાઈ ગયા હોઈ શકે છે, અને એ સમાનતાથી કે માલિકીના અધિકારો અને સંપત્તિની સુરક્ષાને મુખ્યત્વે 'જાગૃતતા', 'બિન-નિષ્ક્રિયતા' ના સંપૂર્ણ અમલીકરણ દ્વારા પ્રોત્સાહન આપવામાં આવે છે, તેમાં દખલ કરવાનો ઇનકાર કર્યો હતો.જો કે, વિચિત્ર સંજોગોમાં, વિલંબને માફ કરીને અથવા ન્યાયી ઠેરવતા, ન્યાયની અદાલતો પક્ષના અધિકારોને આગળ વધારવા માટે તેમની સહાયનો ઇનકાર કરશે નહીં, કારણ કે આવા કિસ્સાઓમાં દાવાને બરતરફ કરવાના આધાર તરીકે લાઠી અથવા બેદરકારીનો આગ્રહ રાખવાનો કોઈ ઢોંગ ન હતો અને એક કેસમાં પચાસ વર્ષના સમયગાળામાં ખાતું પાછું ખેંચવામાં આવ્યું હતું.(ત્રીજું એડન. પી.૨૨૪, કલમ ૫૨૯)

૧૭. ઇંગ્લેન્ડમાં, બચાવત દ્વારા દર્શાવ્યા મુજબ, જે. ધ કોર્ટ ઓફ ચાન્સરીએ સ્ટેચ્યુટ ઓફ લિમિટેશનની સામ્યતા પર કામ કર્યું હતું (હેલ્સબરી, વોલ્યુમ. ૧૪, તા.પી. ૬૪૭, કલમ ૧૧૮૦)

૧૮. જોકે, મને લાગે છે કે ઉપરોક્ત ઉકેલ કલમ ૩૨ હેઠળની અરજીઓ માટે તદ્દન યોગ્ય નથી. ૧૨ વર્ષ અથવા ૬ વર્ષનો વિલંબ એ આદેશ, પ્રમાણપત્ર અને પ્રતિબંધની પ્રકૃતિમાં દિશા અથવા આદેશ અથવા રિટ સાથે વિચિત્ર બેડ-ફેલો બનાવશે. આ રિટના ઇતિહાસને ધ્યાનમાં રાખીને હું વિશ્વાસ કરી શકતો નથી કે બંધારણ સભાનો ઇરાદો હતો કે આ અદાલતના પાંચ ન્યાયાધીશોએ એક વ્યક્તિના કહેવા પર મૂળભૂત અધિકારને લાગુ કરવા માટે એક સાથે બેસવું જોઈએ, જેણે ૬ કે ૧૨ વર્ષ સુધી કોઈ વાજબી સમજૂતી વિના પોતાના અધિકારો પર ઊંઘી લીધી હતી. ઇંગ્લેન્ડ અને યુએસએ બંનેમાં આ રિટોનો ઇતિહાસ મને ખાતરી આપે છે કે બંધારણનો અંતર્ગત વિચાર રાજ્યના આક્રમણ સામે ઝડપી અને અધિકૃત ઉપાય પૂરો પાડવાનો હતો. જો કોઈ દાવો મર્યાદા અધિનિયમ હેઠળ પ્રતિબંધિત હોય, સિવાય કે અપવાદરૂપ સંજોગો હોય, તો પ્રથમ દૃષ્ટિએ તે એક વાસી દાવો છે અને આ અદાલત દ્વારા તેને સ્વીકારવો જોઈએ નહીં. પરંતુ જો તે ભારતીય મર્યાદા અધિનિયમ હેઠળ પ્રતિબંધિત ન હોય તો પણ, જો કેસની હકીકતો પર ગેરવાજબી વિલંબ થાય તો આ અદાલત દ્વારા તેને ધ્યાનમાં લેવામાં

નહીં આવે.દાખલા તરીકે, જો રાજ્યએ કથિત રીતે રદબાતલ એવા કાયદા હેઠળ મિલકતનો કબજો લીધો હોય અને જો કોઈ અરજદાર રાજ્ય દ્વારા કબજો લેવાના ૧૧ વર્ષ પછી આ અદાલતમાં આવે, તો હું વિલંબના આધારે અરજીને રદ કરીશ, સિવાય કે ત્યાં કોઈ વાજબી સમજૂતી હોય.જમીનના કબજા માટેનો દાવો હજુ પણ સમયસર હશે તે હકીકત બિલકુલ સુસંગત રહેશે નહીં.ચોક્કસ સમયગાળો નક્કી કરવો મુશ્કેલ છે કે જેના પછી વિલંબને સમજાવવો જોઈએ.હું એક વર્ષની તરફેણ કરું છું કારણ કે આ અદાલતનો સંપર્ક હળવાશથી થવો જોઈએ નહીં, અને આ અદાલતમાં આવતા પહેલા સક્ષમ કાનૂની સલાહ લેવી જોઈએ અને તેના ફાયદા અને ગેરફાયદાઓને કાળજીપૂર્વક તોલવું જોઈએ.તે સામાન્ય જ્ઞાન છે કે ઉચ્ચ અધિકારીઓને અપીલ અને રજૂઆતો કરવામાં સમય લાગે છે, આ ઉપાયોને અનુસરવામાં ખર્ચવામાં આવેલો સમય મર્યાદા અધિનિયમ હેઠળ બાકાત રાખી શકાતો નથી પરંતુ તેને સામાન્ય રીતે વિલંબ માટે સારી સમજૂતી તરીકે લઈ શકાય છે.

૧૫. ઉપરોક્ત ન્યાયિક કહેવતને અવલોકન કર્યા પછી, એવું અનુમાન કરી શકાય છે કે, રિટ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી અદાલતો જૂના દાવાઓના આંદોલનને પ્રોત્સાહિત કરશે નહીં, તેથી, વાડ લગાવનારને વિવાદ ઉઠાવવાની અથવા આદેશની કાયદેસરતાને પડકારવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી.એટલું જ નહીં, જો કોઈ દાવો મર્યાદા અધિનિયમ, ૧૯૬૩ હેઠળ પ્રતિબંધિત હોય અને

અપવાદરૂપ સંજોગો ન હોય તો, પ્રથમ દષ્ટિએ તે એક વાસી દાવો છે અને અદાલતો દ્વારા તેને સ્વીકારવો જોઈએ નહીં અને જો કોઈ દાવો મર્યાદા અધિનિયમ હેઠળ પ્રતિબંધિત ન હોય તો પણ, જો કેસની હકીકતો પર પક્ષકાર દ્વારા આવા અધિકારનો દાવો કરવાને કારણે ગેરવાજબી વિલંબ થાય તો અદાલત દ્વારા તેને સ્વીકારવામાં નહીં આવે.

૧૬. તાત્કાલિક અરજીના તથ્યો પર ઉપરોક્ત ફકરામાં દર્શાવેલા સિદ્ધાંતોને લાગુ કરતા, આ અદાલતનો વિચાર છે કે અરજદારે આ અદાલતનો સંપર્ક દુર્ભાવનાપૂર્ણ ઇરાદા સાથે કર્યો છે કારણ કે તે વાજબી આધારો સ્થાપિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયો છે જેના કારણે વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટના આદેશ સામે ફોજદારી અપીલ દાખલ કરવામાં વિલંબને માફ કરવા માટે અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી અને વિલંબને સમજાવવા માટે લેવામાં આવેલા આધારો પ્રથમ દષ્ટિએ માત્ર એક વિચાર પછીના લાગે છે.વધુમાં, અરજદાર કાયદાની સ્થાયી સ્થિતિ અનુસાર વિલંબને સમજાવવામાં સંપૂર્ણપણે નિષ્ફળ ગયો છે અને પક્ષો વચ્ચે ચાલી રહેલી સમાધાનની વાટાઘાટોને કારણે સહાનુભૂતિની વિનંતી કરે છે, જે આ અદાલતને વિલંબની નોંધપાત્ર રકમને માફ કરવા માટે પૂરતી નથી લાગતી.આ તબક્કે, એ નોંધવું જરૂરી છે કે જ્યારે વિલંબ અરજી વિદ્વાન અપીલ અદાલત સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવી હતી, ત્યારે પ્રતિવાદી દ્વારા તેનો વિરોધ કરવામાં આવ્યો હતો— અહીં અને ખાસ કરીને અરજદારની રજૂઆત અને દાવાને નકારી કાઢ્યો હતો અને

ખૂબ જ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવ્યું હતું કે વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા આદેશ પસાર થયા પછી પક્ષો વચ્ચે સમાધાનની કોઈ વાત થઈ ન હતી.એ નોંધવું જરૂરી છે કે પક્ષકારો વચ્ચે ચાલી રહેલી સમાધાનની વાટાઘાટોના સંદર્ભમાં અરજદાર દ્વારા વિદ્વત અપીલ અદાલત સમક્ષ દલીલ કરવામાં આવી હોવા છતાં, અરજદાર તે સંબંધમાં કોઈ દસ્તાવેજ રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ ગયો છે.એટલું જ નહીં, જ્યારે આ અદાલત દ્વારા અરજદારને કોઈ એક દસ્તાવેજ રજૂ કરવા માટે કહેતી ઉપરોક્ત દલીલ પર સંબંધિત પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે અરજદાર પણ આ અદાલત સમક્ષ આવા દસ્તાવેજ રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ ગયો છે.મેં વિદ્વત અપીલીય અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા વિવાદિત આદેશને પણ ધ્યાનમાં લીધો છે અને જાણવા મળ્યું છે કે વિવાદિત આદેશ પસાર કરતી વખતે વિદ્વત અપીલીય અદાલત દ્વારા ઉપરોક્ત પાસાને ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો છે અને ખાસ અવલોકન કર્યું છે કે એવું કહી શકાય કે અરજદારે ૧૭ મહિનાના વિલંબને માફ કરવા માટે ખોટા અને તુરછ આધારોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.

૧૭. મેં અરજદારના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા લેવામાં આવેલા નિર્ણયો પર પણ વિચાર કર્યો છે.તેમાં નિર્ધારિત ગુણોત્તરને લઈને કોઈ વિવાદ ન હોઈ શકે.જો કે, હાથ પરના કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં અને આ વિવેકાધીન રાહત હોવાથી, જેને વિવેકપૂર્ણ રીતે આપવાની જરૂર છે, ઉપરોક્ત નિર્ણયો આ સમયે વર્તમાન અરજદારને કોઈ મદદ કરશે નહીં.

૧૮. આ તબક્કે, હું ૨૦૨૪ આઈ. એન. એસ. સી. ૨૬૨ માં તેમના એલ. આર. દ્વારા ભારત સંઘના મામલે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના તાજેતરના નિર્ણય પર આધાર રાખવા માંગુ છું, જેમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના વિવિધ નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી, ફરિયાદ નં.૨૬,૨૭,૩૪ અને ૩૫ માં નીચે મુજબ અવલોકનો કર્યા છે.

“૨૬. વિલંબની લંબાઈ એ એક સુસંગત બાબત છે જે વિલંબને માફ કરવો જોઈએ કે નહીં તે ધ્યાનમાં લેતી વખતે કોર્ટે ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ. અપીલકર્તાઓના અભિગમના સંદર્ભમાંથી, એવું લાગે છે કે તેઓ કાર્યવાહીની સ્થાપના માટે તેમની પોતાની મર્યાદાનો સમયગાળો નક્કી કરવા માંગે છે, જેના માટે કાયદાએ મર્યાદાનો સમયગાળો નિર્ધારિત કર્યો છે. એકવાર એવું માનવામાં આવે કે કોઈ પક્ષ લાંબા સમય સુધી પોતાની નિષ્ક્રિયતાને કારણે ગુણદોષના આધારે આ બાબતને ધ્યાનમાં લેવાનો પોતાનો અધિકાર ગુમાવી ચૂક્યો છે, તો તેને બિન-ઘરાદાપૂર્વકનો વિલંબ માની શકાતો નથી અને કેસના આવા સંજોગોમાં, તેને એવી દલીલ કરતા સાંભળી શકાતો નથી કે ટેકનિકલ વિચારણાઓ સામે નોંધપાત્ર ન્યાયને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવે. વિલંબની માફી માટેની અરજી પર વિચારણા કરતી વખતે, અદાલતે મુખ્ય મામલાના ગુણદોષ સાથે શરૂઆત ન કરવી જોઈએ. અદાલતની ફરજ છે કે તે પહેલા પક્ષ

દ્વારા માફી માંગવા માટે આપવામાં આવેલા સ્પષ્ટીકરણની પ્રામાણિકતાની ખાતરી કરે.જો વાદી અને અન્ય પક્ષના વિપક્ષ દ્વારા સોંપવામાં આવેલું પૂરતું કારણ સમાન રીતે સંતુલિત હોય તો જ અદાલત વિલંબને માફ કરવાના હેતુથી મામલાના ગુણદોષને મદદે લાવી શકે છે.

૨૭. અમારું માનવું છે કે મર્યાદાનો પ્રશ્ન માત્ર તકનીકી વિચારણા નથી.મર્યાદાના નિયમો મજબૂત જાહેર નીતિના સિદ્ધાંતો અને સમાનતાના સિદ્ધાંતો પર આધારિત છે.આપણે 'સ્વોર્ડ ઓફ ડેમોક્રિસ' ને પ્રતિવાદીના માથા પર અનિશ્ચિત સમય માટે લટકાવી ન રાખવી જોઈએ જેથી અપીલકર્તાઓની મરજી અને ઈચ્છા પર નક્કી કરી શકાય.

૩૪. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા છીએ કે ઉચ્ચ અદાલતે વિવાદિત આદેશ પસાર કરવામાં કોઈ ભૂલ કરી નથી.અન્યથા પણ, ઉચ્ચ અદાલત ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૭ હેઠળ તેના નિરીક્ષણ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી રહી હતી.

૩૫. આ અદાલતના ઘણા નિર્ણયોમાં એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે વિલંબને ઉદારતાની બાબત તરીકે માફ ન કરવો જોઈએ.નોંધપાત્ર ન્યાય આપવો એ વિરોધી પક્ષને પૂર્વગ્રહ પેદા કરવા માટે નથી.અપીલકર્તાઓ એ સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયા છે કે તેઓ આ મામલે કાર્યવાહી કરવામાં વ્યાજબી રીતે મહેનતુ હતા અને વિલંબને માફ કરવા માટેની આ મહત્વપૂર્ણ કસોટી આ કેસમાં સંતોષકારક નથી.”

૧૯. આમ ઉપરોક્ત અવલોકનો તેમજ કેસની હકીકતો અને ઉપર જણાવ્યા મુજબ માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયોને ધ્યાનમાં રાખીને, મારો વિચાર છે કે તાત્કાલિક અરજી દ્વારા વિવાદિત આદેશને પડકારવામાં અરજદારનું વર્તન વિલંબ અને વિલંબના સિદ્ધાંત પાછળ કાયદાની સ્થાયી સ્થિતિની સ્પષ્ટ અવગણના છે. અન્ય કોઈપણ જાગૃત નાગરિકની જેમ અરજદાર પાસેથી વાજબી સમયની અંદર તેના અધિકારો પર ભાર મૂકવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવતી હતી અને તે આમ કરવામાં નિષ્ફળ રહી હતી, તેથી તાત્કાલિક અરજી એક વાસી દાવાના દાવા સિવાય બીજું કંઈ નથી કારણ કે આ અદાલત માત્ર સહાનુભૂતિના આધારે વિલંબને માફ કરી શકતી નથી.

૨૦. તદનુસાર, હાલની અરજી ગુણદોષથી વંચિત છે અને આથી નકારી કાઢવામાં આવે છે. નોટિસ કાઢી નાખવામાં આવે છે.

સહી/–

(દિવ્યેશ એ. જોશી, ન્યાયમૂર્તી શ્રી)

વિષય :

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા

ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.